

vaqt va joyga bog‘liq bo‘lmagan samarali mashg‘ulotlarni tashkil etishga imkon yaratadi. Shuningdek, musiqiy darslar o‘quvchilarni madaniy jihatdan boyitadi. Qo‘shiqlar va musiqiy asarlar orqali ular til bilan birga ma’lum bir xalqning an’analarini, madaniy qadriyatlarini va hissiy ifodalarini o‘rganadilar. Bu esa til o‘rganish jarayonini yanada mazmunli va chuqur qiladi. Amaliy jihatdan, musiqiy mashg‘ulotlar o‘qituvchilar uchun ham samarali metod hisoblanadi. Qo‘shiqlar, karaoke, interaktiv o‘yinlar va ijodiy mashg‘ulotlar orqali tinglab tushunish ko‘nikmasini mustahkamlash mumkin. O‘quvchilarning faol ishtiroki va ijodkorligi oshadi, ular tilni tabiiy va qiziqarli kontekstda o‘zlashtiradilar. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, musiqiy metodlar nafaqat tilni eshitish va tushunish ko‘nikmasini rivojlantiradi, balki o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini, ijtimoiy muloqot qobiliyatini va madaniy anglashini ham oshiradi. Bu esa ularni global muhitda samarali muloqot qila oladigan shaxslar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, musiqiy darslar til o‘rganish jarayonining ajralmas qismi bo‘lishi lozim. Ular innovatsion, interaktiv va talaba markazli yondashuvlarni qo‘llash imkonini yaratadi, o‘quvchilarning til o‘rganish motivatsiyasini oshiradi va o‘rganish jarayonini yanada tabiiy va samarali qiladi. Shu boisdan, musiqani til o‘qitish jarayoniga integratsiyalash zamonaviy pedagogikaning talablariga mos keladigan eng samarali usullardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Davronova, Z. B. Q. (2025). Xalq qo‘shiqlaridan ta’lim jarayonida foydalanishning pedagogik imkoniyatlari. Ilmiy maqola.
2. Abdumannon, M. (2021?). Musiqa madaniyati dars faoliyatni ilmiy asosda tashkil etish yo‘llari. JDPI Musiqa ta’limi kafedrası.
3. “Musiqa o‘qitish metodikasi” (2024). Toshkent: NamDU nashriyoti.
4. “Musiqa o‘qitish nazariyasi, metodikasi va maktab repertuari” (...). Toshkent: [nashriyot].
5. “Musiqa madaniyati” darslarida o‘qitishning o‘ziga xos jihatlari (2023). “Ta’lim Fido-yilari” jurnali, 1, 214-223
6. Zamonaviy musiqa o‘qituvchisi ning pedagogik muloqati va uning ta’lim jarayonidagi ahamiyati, Jurakulova N. F. (2024).
7. O‘rmonjonov Azizbek Muhammadjon o‘g‘li. (2025). INKLYUZIV TA’LIM SHAROITIDA MUSIQA SAVODXONLIGINI SHAKLLANTIRISHDA MULTIMODAL YONDASHUVNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI. TA’LIM VA TARAQQIYOT, 4(4), 380-388.
8. R.A. Tursunov. (2025). IJTIMOIIY ONG VA MA’NAVIYAT UYG‘UNLIGINING IJTIMOIIY MUHITGA TA’SIRI. ZAMONAVIIY FAN: INNOVATSION YONDASHUVLAR VA YOSH TADQIQOTCHILARNING DOLZARB IZLANISHLARI, 1(1), 16-19.
7. Musiqa madaniyati darslarida zamonaviy metodlardan foydalanish usullari, Raimjonov S. (2022).
8. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o‘qituvchining pedagogik mahoratini shakllantirishda qo‘llashning samaradorligi, Otajonova D., & Olimova D. (2025).
9. Pedagogikada “Musiqa ta’lim metodikasi” kursining o‘rni, Raimjonov S. (2021).

TALABALAR OG‘ZAKI DISKURS KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING TARKIBIIY KOMPONENTLARI

G‘apbarov Zayniddin Abdusalom o‘g‘li

Samarqand davlat pedagogika instituti o‘zbek tili va adabiyoti kafedrası mustaqil tadqiqotchisi

Tel: +998933505354

E - mail: zayniddin_gapbarov@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu tezisda talabalar og‘zaki nutq ko‘nikmasini rivojlantirishda diskurs kompetensiyasining o‘rni yoritiladi. Asosiy e’tibor til birliklarini kontekstda qo‘llash, mantiqiy bog‘liqlik va nutq uyg‘unligini ta’minlashga qaratiladi. Shuningdek, kommunikativ va interaktiv metodlar orqali og‘zaki diskursni rivojlantirish yo‘llari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: diskurs kompetensiya, og‘zaki nutq, talabalar, kontekst, kommunikativ yondashuv, diskurs markerlari, interaktiv metodlar.

СТРУКТУРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ РАЗВИТИЯ РЕЧЕВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ

Гаппоров Зайниддин Абдусалом оглы

Независимый научный сотрудник кафедры узбекского языка и литературы
Самаркандского государственного педагогического института

Тел: +998933505354

Эл. почта: zayniddin_gapparov@mail.ru

Аннотация: В данной диссертации рассматривается роль дискурсивной компетенции в развитии устной речи студентов. Основное внимание уделяется использованию языковых единиц в контексте, обеспечивающем логическую связность и последовательность речи. Также анализируются способы развития устной речи с помощью коммуникативных и интерактивных методов.

Ключевые слова: дискурсивная компетенция, устная речь, студенты, контекст, коммуникативный подход, дискурсивные маркеры, интерактивные методы.

STRUCTURAL COMPONENTS OF DEVELOPING STUDENTS' ORAL DISCOURSE COMPETENCE

Gapporov Zayniddin Abdusalom oglu

Independent researcher, Department of Uzbek Language and Literature, Samarkand State
Pedagogical Institute

Tel: +998933505354

E - mail: zayniddin_gapparov@mail.ru

Abstract: This article examines the role of discourse competence in developing students' oral skills. The main focus is on the use of language units in context, ensuring logical coherence and coherence of speech. It also analyzes ways to develop oral discourse through communicative and interactive methods.

Keywords: discourse competence, oral speech, students, context, communicative approach, discourse markers, interactive methods.

KIRISH

Zamonaviy til o'rgatish jarayonida faqat grammatik bilimlar bilan cheklanib qolmasdan, tilni real muloqot vositasi sifatida o'zlashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, talabalar tilni faol ishlatishga o'tgan bosqichda og'zaki diskurs kompetensiyasi markaziy o'rin egallaydi. Diskurs kompetensiya bu til birliklarini kontekstda mos, mantiqli va maqsadga muvofiq qo'llash, nutqda bog'liqlik va izchillikni ta'minlash qobiliyatidir. Bu kompetensiyaning shakllanishi nafaqat lingvistik bilim, balki kommunikativ, sotsiokulturologik va pragmatik omillar bilan chambarchas bog'liqdir.

Tilshunoslikda “diskurs” tushunchasi muhim nazariy kategoriya sifatida shakllangan. M.A.K. Halliday (1978) tildan ijtimoiy faoliyat vositasi sifatida foydalanish g'oyasini ilgari surib, diskursni ijtimoiy kontekstda amalga oshadigan til hodisasi sifatida izohlaydi [1, 24]. Brown va Yule (1983) esa diskursni “tilning aloqa maqsadida kontekstdagi ishlatilishi” sifatida talqin qilib, uni muloqotdagi mazmun uzviyligi bilan bog'laydilar [2,32]. Schiffrin (1987) esa diskursni real nutqdagi birliklar o'rtasidagi semantik va mantiqiy bog'liqlik tizimi sifatida ko'radi [3,41]. Shu nuqtai nazardan, diskurs bu faqat grammatik tuzilma emas, balki ma'lumotlar oqimini tashkil etuvchi ijtimoiy-mantiqiy tizimdir.

Ko'pincha diskurs va muloqot tushunchalari bir-biriga yaqin ishlatiladi, biroq ular o'rtasida muhim farq mavjud. Muloqot bu ijtimoiy jarayon, diskurs esa ushbu jarayonning tilshunoslikdagi ko'rinishi, ya'ni muloqot natijasida shakllangan nutq yoki matn tuzilmasidir. Shu bois, tilni o'rganishda diskurs kompetensiyasi til birliklarini izchil, mantiqli, kontekstga mos va stilistik jihatdan to'g'ri qo'llay olish qobiliyati alohida o'rin tutadi.

Diskurs kompetensiyasi turli til kompetensiyasi modellarida markaziy o'rin egallagan. Canale va Swain (1980) modeli bo'yicha, bu komponent grammatik, sotsiolingvistik va strategik kompetensiyalar bilan bir qatorda tahlil qilinadi [4,71]. Bachman (1990) esa diskurs kompetensiyasini organizational competence tarkibiga kiritadi va uni matnning mantiqiy hamda stilistik bog'liqligini yaratishdagi asosiy omil sifatida ko'rsatadi [9,54]. Yevropa Kengashining CEFR tizimida ham bu kompetensiya lingvistik resurslarni kontekst asosida mos ishlati olish, g'oyalarni mantiqiy bog'lash va konsistensiyaga erishish ko'nikmalari orqali ifodalanadi [10,22].

Zamonaviy ta’limda grammatik bilimlar o‘z ahamiyatini saqlab qolgan bo‘lsa-da, ular kommunikativ mahoratni to‘liq shakllantirish uchun yetarli emas. Bugungi kun o‘quvchisi o‘z fikrini mazmunan izchil, mantiqan bog‘langan, kontekstga mos va madaniy uyg‘un shaklda ifoda eta olishi lozim. Shu ma’noda, og‘zaki diskurs kompetensiyasi til o‘rgatishning yakuniy maqsadlaridan biri sifatida qaraladi.

So‘nggi yillarda og‘zaki diskurs kompetensiyasini rivojlantirishda korpus lingvistikasining o‘rni tobora ortmoqda. Korpus texnologiyalari o‘quvchilarga real nutqdagi leksik, grammatik va pragmatik naqshlarni tahlil qilish imkonini beradi [11,132]. Natijada, talabalar tabiiy nutq modellarini kuzatish, ularni o‘z og‘zaki muloqotida qo‘llash, shuningdek, kontekstga mos iboralarni tanlashni o‘rganadilar. Römer (2010) ta’kidlaganidek, korpus asosida o‘qitish tildan real foydalanish namunalari orqali nutqni avtomatik ravishda mantiqan tashkil etish malakasini shakllantiradi [7,98].

Diskurs kompetensiyasini baholash uchun zamonaviy ta’limda Analytic Rating Scale modeli keng joriy etilmoqda. Bu yondashuvda izchillik, bog‘liqlik, pragmatik moslik, mazmun aniqligi va talaffuz kabi mezonlar alohida tahlil qilinadi. Natijada baholash jarayoni obyektiv va natijaga yo‘naltirilgan tus oladi.

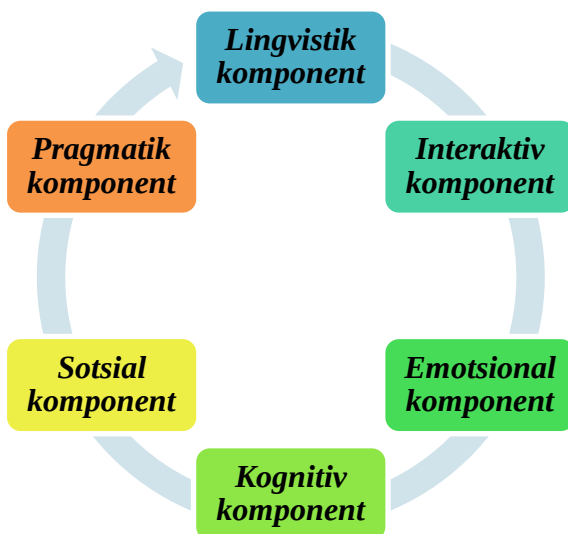
Til o‘qituvchisining roli ham bu jarayonda o‘zgarib bormoqda. U endilikda an’anaviy bilim beruvchi emas, balki interaktiv fasilitator muloqotni boshqaruvchi va yo‘naltiruvchi shaxs sifatida qaraladi. Shu sababli, o‘qituvchi diskursiv faoliyatni qo‘llab-quvvatlaydigan interaktiv metodlar, jumladan, rolli o‘yinlar, debatlar va loyiha asosidagi mashg‘ulotlardan keng foydalanishi zarur.

Bundan tashqari, emotsional intellekt ham diskurs kompetensiyasining tarkibiy qismi sifatida e’tirof etilmoqda. Goleman (1995) ta’kidlaganidek, samarali muloqot nafaqat grammatik to‘g‘rilik, balki hissiy ifoda va boshqalarni tushunish qobiliyatiga ham tayanadi [9,101]. Shu bois, o‘quvchilarda empatiya, ijtimoiy sezgirlik va madaniyatlararo muloqot madaniyatini shakllantirish ham muhimdir.

Yana bir muhim jihat shundaki, og‘zaki diskurs kompetensiyasini rivojlantirishda interdisiplinar yondashuv psixologiya, pedagogika va sotsiologiya bilan uzviy integratsiya samaradorlikni oshiradi. Tadqiqotlar ko‘rsatadiki, diskursiv fikrlash darajasi oshgani sayin, o‘quvchilarning tanqidiy va ijodiy tafakkuri ham rivojlanadi [9,73]. Shu bois, bu kompetensiyani rivojlantirish tafakkur malakasini kengaytiruvchi faoliyat sifatida ham qaraladi.

Shuningdek, suhbat tahlili (Conversation Analysis) metodikasi real nutqdagi navbatlashish, pauza va ohang kabi elementlarni o‘rganish orqali o‘quvchilarga tabiiy muloqot strukturasi haqida chuqurroq tasavvur beradi [3,89]. Bundan tashqari, feedback asosidagi video-refleksiya mashqlari o‘quvchilarning o‘z nutqini tahlil qilib, kamchiliklarni ongli ravishda tuzatishiga yordam beradi.

So‘nggi yillarda sun’iy intellekt texnologiyalariga asoslangan til o‘rganish platformalari diskurs kompetensiyasini rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Chatbotlar va avtomatik suhbat simulyatorlari o‘quvchilarga tabiiy muloqot muhitida mashq qilish sharoitini ta’minlamoqda [10,63]. Shu bilan birga, bunday texnologiyalar o‘qituvchiga ham o‘quvchilarning diskursiv faoliyatini tahlil qilish va shaxsiylashtirilgan feedback berish imkonini beradi. Quyida ushbu komponentlar chuqurroq yoritiladi.

1-rasm Diskurs kompetensiyani rivojlantirish tarkibiy komponentlari

1. Lingvistik komponent: Bu tilni bilish, grammatikani, leksikani va sintaksisni tushunishni o'z ichiga oladi. Ushbu komponent muloqot jarayonida to'g'ri va aniq so'zlarni tanlash uchun muhimdir.

2. Pragmatik komponent: Bu komponent muloqotning kontekstini tushunish va uning maqsadini belgilashga yordam beradi. U suhbatdoshlarning niyatlari, ijtimoiy roli va muloqotning situatsion sharoitlarini inobatga oladi.

3. Sotsial komponent: Muloqot qilishda ijtimoiy normalar, kodlar va madaniy an'analarni hisobga olish zarur. Bu komponent muloqot jarayonida ijtimoiy munosabatlarni qurish va saqlash uchun kerak.

4. Kognitiv komponent: Ushbu komponent fikrlash, ongli qaror qabul qilish va muloqot jarayonida o'z-o'zini nazorat qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Muloqot paytida fikrlarni aniq va mantiqiy tarzda ifodalash uchun kerak.

5. Emotsional komponent: Emotsional intellekt, ya'ni o'z va boshqalar his-tuyg'ularini tushunish va ularga munosabat bildirish qobiliyati, diskurs kompetensiyasining muhim qismidir. Bu component muloqot paytida empatiya va tilni jonlantirish imkonini beradi.

6. Interaktiv komponent: Muloqot jarayonida boshqa odamlar bilan samarali aloqani o'rnatish va davom ettirish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Bu komponent, masalan, savol berish, fikr almashish va munozaralarda ishtirok etish kabi faoliyatlarni o'z ichiga oladi [2,78].

Og'zaki diskurs kompetensiyasining yuqoridagi komponentlari birgalikda tilni izchil, kontekstga mos va samarali qo'llashga xizmat qiladi. Ularning har biri til o'rgatishda alohida yondashuv va mashq metodikasini talab qiladi. Ayniqsa, COCA korpusi asosida real iboralar, CEFR mezonlari asosida baholash va pragmatik yondashuvlar bu kompetensiyani shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, og'zaki diskurs kompetensiyasi ingliz tilini o'rganuvchi o'quvchilar uchun kommunikativ muvaffaqiyatning asosi bo'lib xizmat qiladi. Uning tarkibiy komponentlari mantiqiy bog'liqlik, mazmunni kontekstda tushunish, til birliklarining mosligi va nutq ohangi samarali muloqotni shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ayniqsa, ushbu komponentlardan integratsiyalashgan holda foydalanish o'quvchilarning fikrni aniqlik bilan ifodalash, izchil bayon qilish va ijtimoiy vaziyatlarga mos til tanlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, og'zaki diskurs kompetensiyasini rivojlantirish o'quvchilarning nafaqat lingvistik bilimlarini, balki ularning madaniy va ijtimoiy ongini ham kengaytiradi. Bunday yondashuv orqali o'quvchi so'zlashuvda pragmatik maqsadni to'g'ri anglay oladi va muloqot jarayonida o'z fikrini kontekstga mos shaklda ifodalaydi. Bundan tashqari, diskurs kompetensiyasi til o'rganishda real hayotiy muloqot vaziyatlarini modellashtirish imkonini berib, o'quvchilarda tabiiy nutq oqimini shakllantiradi.

Korpus texnologiyalaridan, xususan COCA (Corpus of Contemporary American English) kabi manbalardan foydalanish esa o'quvchilarning og'zaki nutqdagi til birliklarini real foydalanish chastotasi va kontekst asosida o'zlashtirishini ta'minlaydi. Bu esa ularning nutq boyligini oshirish, grammatik moslikni mustahkamlash hamda tabiiy so'zlashuv uslubini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu tariqa, og'zaki diskurs kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlar zamonaviy til o'qitishning ajralmas qismiga aylanmoqda va o'quvchilarni xalqaro kommunikativ muhitda muvaffaqiyatli ishtirok etishga tayyorlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Halliday, M.A.K. *Language as Social Semiotic*. London: Edward Arnold, 1978. – 256 b.
2. Brown, G., va Yule, G. *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. – 288 b.
3. Schiffrin, D. *Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 364 b.
4. Canale, M., va Swain, M. *Theoretical Bases of Communicative Approaches in Second Language Teaching and Testing*. Oxford: Applied Linguistics, 1980. – 47–58 b.
5. Bachman, L. F. *Fundamental Considerations in Language Testing*. Oxford: Oxford University Press, 1990. – 408 b.
6. O'rmonjonov Azizbek Muhammadjon o'g'li. (2025). INKLYUZIV TA'LIMNING MUSIQA TA'LIMDAGI O'RNI VA AHAMIYATI. TA'LIM VA TARAQQIYOT, 4(3), 607-613.
7. Botirova Sevara Mamurovna, Tursunov Ramziddin Abdixalil o'g'li. (2025). MA'NAVIY BARKAMOL YOSHLAR YANGI O'ZBEKISTON BUNYODKORI. MA'NAVIY BARKAMOL YOSHLAR YANGI O'ZBEKISTON BUNYODKORI, 1(1), 98-102.
8. Council of Europe. *Common European Framework of Reference for Languages: Companion Volume*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020. – 278 b.

9. Römer, U. *Using Corpora in the Language Classroom*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. – 234 b.
10. Levelt, W. J. M. *Speaking: From Intention to Articulation*. Cambridge, MA: MIT Press, 1993. – 490 b.
11. Goleman, D. *Emotional Intelligence*. New York: Bantam Books, 1995. – 352 b.
12. Richards, J. C., va Rodgers, T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 408 b.
13. Schegloff, E. A. *Sequence Organization in Interaction*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. – 318 b.
14. Li, J., va Wang, Y. *AI-Based Language Learning: A Review of Intelligent Tutoring Systems*. *Journal of Applied Linguistics*, Vol. 15(3), 2022. – 63–78 b.